

УДК 347.44.05: 347.78](477+410)

Черевко А. О.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АВТОРСЬКОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

У статті розглядається порівняльна характеристика авторського договору як окремого правового інституту в законодавстві України та Великобританії. Досліджуються питання термінології, форми і змісту, порядку укладання авторських договорів у країнах, що належать до різних правових систем і мають різні правові традиції. Відзначаються цікаві особливості правового регулювання суспільних відносин, що виникають у процесі укладання, зміни і припинення авторських договорів. Значна увага приділяється нормам саме британського права, оскільки обговорюється можливість застосування певних правових механізмів в українському законодавстві і практиці.

© Черевко А. О., 2003

Релігійні традиції християнства пояснюють людську здатність творити, реалізовувати свої інтелектуальні і творчі здібності тим, що людина створена «за образом і подобою Бога». Саме така здатність особи зумовила виникнення і розвиток авторського права, яке регулює особливі суспільні відносини, пов'язані зі створенням та реалізацією права інтелектуальної власності на продукти творчої діяльності. Авторський договір є своєрідним правовим інструментом, покликаним забезпечити ефективне функціонування авторського права.

Історія авторського договору у Великобританії нараховує кілька століть. Зрозумілим є той факт, що в часи Середньовіччя використання об'єктів авторського права здійснювалось переважно для релігійних або державних цілей, мало виключний характер і не потребувало особливого правового захисту. Проте вже у 1483 році король Річард III уперше санкціонував друк й імпорт книг шляхом видання окремого правового акта, який захищав права та привілеї англійських видавництв і друкарів. Слід зауважити, що історично авторське право й авторські договори у Великобританії виникають саме у сфері видавництва, що пояснюється активним розвитком видавничої діяльності і функціонуванням Гільдії видавців у середньовічній Англії. У 1662 році *видається Licensing Act*, відповідно до якого заборонялось поширення неліцензованих «піратських» примірників творів. Першим нормативно-правовим актом безпосередньо авторського права Англії став *Copyright Act* або Статут Анни 1709 року. Даний правовий акт визнавав «виключне право і свободу дій автора» стосовно своїх творів. Рішенням суду в історичній справі *Donaldson v. Beckett case 1774* року було відзначено, що авторське право Великобританії є насамперед статутним, а не звичаєвим правом, тобто міститься в нормативно-правових актах, а не у звичаях і правових традиціях [1]. Протягом XIX-XX ст. Великобританія бере участь у розробці й затвердженні міжнародно-правових актів з авторського права. Передовсім ідеться про Бернську конвенцію 1886 року, *Copyright Act 1911* року, підписаний в результаті роботи міжнародної конференції, яка проходила в Берліні у 1908 році, Всесвітню конвенцію з авторського права 1952 року. Як правило, після приєднання до кожного із зазначених міжнародних актів парламент Великобританії затверджував відповідні національні закони для реалізації положень міжнародних документів, проте в деяких випадках відповідні зміни до національного законодавства Великобританії вносилися значно пізніше ратифікації міжнародних актів. У 1988 році набув чинності *Copyright, Designs and Patents Act* (далі - *CDPA*), який вра-

хував усі міжнародно-правові вимоги і на сьогоднішній день є основним джерелом авторського права Великобританії. Цікаво відзначити, що *CDPA* є найдовшим актом з авторського права у світі, він містить 3 розділи і 264 секції (статті) [2]. Утім не слід забувати про роль прецедентного права, оскільки судові рішення часто регулюють відносини навколо авторських договорів.

Метою регулювання відносин у сфері авторського права є збалансування закріплених у Конституції України правових цінностей, а саме: права особи на вільний розвиток (стаття 23 Конституції України) і, як наслідок, права на використання культурного надбання суспільства та захисту права приватної власності й, зокрема, права інтелектуальної власності (статті 41, 54 Конституції України).

Стосовно визначення поняття авторського договору в британських правових текстах можемо зустріти різні терміни: авторський контракт, угода, договір, ліцензія. Частково це пояснюється тим, що в авторському праві Великобританії закріплено різні види авторських договорів, які передбачають передачу різного обсягу авторських прав і відповідно мають різні назви (далі в тексті статті поняття «авторський контракт» вживатимемо як узагальнену назву всіх видів авторських угод у Великобританії). Контракт - це дуже просто; авторський контракт - це договір, що посилюється нормами права. Уданому визначенні «договір» означає досягнення згоди в певних вагомих для сторін аспектах та вираження наміру сторін зав'язати правові відносини; «посилення нормами права» полягає в тому, що договір за своїм змістом і формою відповідає вимогам закону, а сторони, які укладають даний договір, володіють необхідною правоздатністю, дієздатністю та деліктоздатністю. Слід відзначити, що прецедентне право Великої Британії визнає можливість виникнення та існування договірних зобов'язань ще на стадії ведення переговорів стосовно укладення авторського контракту.

В українській правовій літературі авторський договір визначається як договір, що регулює цивільно-правові відносини, які виникають у процесі створення і використання численних об'єктів авторського права [3].

Українське законодавство передбачає можливість укладення авторського договору про передачу виключного права на використання твору, авторського договору про передачу невиключного права на використання твору та авторського договору замовлення [4]. Авторський договір замовлення укладається стосовно твору, який матеріально ще не існує, і полягає у зобов'язанні

автора створити твір у певний термін та передати його замовникові.

Правова практика Великобританії розрізняє *author assignment (contract)* (безпосередньо авторський договір), *voluntary license* (добровільна ліцензія), *exclusive license* (виключна ліцензія), *implied license* (ліцензія, що фактично мала місце) та *compulsory license* (примусова ліцензія). *Author assignment* є договором, відповідно до якого передається повне право власності на об'єкт авторського права, тобто автор фактично втрачає весь обсяг авторських прав (майнових прав) стосовно конкретного твору; договір може мати форму розписки, квитанції, рахунку-фактури, але обов'язково підписаних. *Voluntary license* передбачає передачу права на використання твору лише певним способом; може мати різні форму і зміст; таку ліцензію порівнюють з авторським договором про передачу невиключного права на використання твору в українському законодавстві. *Exclusive* або *bare license* полягає в передачі виключного права на використання твору, тобто автор не видає аналогічної ліцензії іншим особам і не використовує твір самостійно, власник такої ліцензії має право незалежно (без участі автора твору) переслідувати порушників авторського права в судовому порядку. Існує проблема розрізнення *author assignment (contract)* та *exclusive license*. У такій ситуації потрібно пам'ятати, що власник *exclusive license* не стає власником усього комплексу авторських прав, не завжди має право видавати субліцензію, а права, які передаються відповідно до ліцензії, не мають абсолютного характеру й обмежені певним терміном. Англійські юристи стверджують, що різниця між *author assignment (contract)* та *exclusive license* полягає в особливостях «організації» відповідної угоди та в наявності доказів існування відповідного наміру [5].

Implied license, тобто ліцензія, що фактично мала місце, - це навіть не окремий вид ліцензії, а окрема правова ситуація, яка характеризується існуванням формально неоформлених відносин, які за своїм фактичним змістом відповідають відносинам, що випливають з авторського договору, укладеного відповідно до вимог закону. Існування *implied license* встановлюється відповідним судовим рішенням.

У деяких чітко визначених випадках автор зобов'язаний видати ліцензію, яка має назву *compulsory license*, тобто примусова ліцензія.

Зауважимо, що в Україні форма авторського договору за звичайними вимогами є письмовою (усно можуть укладатись тільки договори про правовикористання/опублікування твору в періодичних виданнях), а відповідно до правових джерел Великобританії форма такого договору безпосередньо залежить від його виду. У письмовій формі мають бути укладені *author assignment (contract)* та *exclusive license* [6], усна форма дозволена для *voluntary license* та *implied license*.

Українська правова література визначає авторський договір як договір консенсуальний. У британській практиці виникнення взаємних прав і обов'язків за договором пов'язують з моментом підписання такого договору або з моментом передачі *valuable consideration* (винагороди, відсотків достатньої цінності, необов'язково у грошовій формі).

Щодо суб'єктів авторських договорів, то в Україні ними можуть бути фізичні та юридичні особи, які володіють звичайною правоздатністю та дієздатністю. Фізичні особи віком від 15 до 18 років володіють авторськими правами і можуть самостійно їх реалізовувати, укладаючи авторські договори.

У Великобританії за загальними правилами авторські контракти можуть укладатись особами, які досягають на момент укладення контракту 18-річного віку. Особи молодшого віку так само мають можливість самостійно укласти авторські контракти за умови, що зміст і реалізація положень таких контрактів не спричинять шкоди їхнім інтересам. Авторські контракти, укладені психічно хворими особами, а також особами, які на момент підписання контракту перебували у стані алкогольного сп'яніння, можуть бути визнані дійсними за умови очевидної вигідності цих контрактів для таких осіб та відсутності заперечень проти виконання контракту з їхнього боку. Авторський контракт може бути визнаним недійсним, якщо юридична особа, яка є стороною у контракті, діяла *ultra vires*, тобто поза межами своїх повноважень. З іншого боку, юридична особа-банкрут має право укласти авторські контракти, якщо реалізація контрактів дасть очевидну користь такій юридичній особі або її кредиторам.

Відповідно до українського законодавства об'єкти авторських договорів поділяються на шістнадцять визначених категорій, які все ж таки не є вичерпними. У британському праві об'єкти авторського права поділяються на три категорії, кожна з яких характеризується необхідною і достатньою кількістю ознак для визначення належності до тієї чи іншої категорії конкретного авторського твору. Перша категорія - це оригінальні літературні, драматичні, музичні та художні роботи. Друга категорія - звукові записи, фільми, телерадіопередачі та кабельні програми. Третя категорія - оформлення видань для друку [7].

Зміст авторського договору в обох країнах відається на розсуд сторін і переважно залежить від їхніх намірів та інтересів. Важливою частиною авторських контрактів у Великобританії є спеціальні гарантії, які повинні забезпечуватись автором твору. До таких гарантії, зокрема, належать: гарантія повного права автора на укладення авторського контракту, автор є кваліфікованою (*qualifying*) особою, тобто є громадянином Великобританії або іншої країни (Європейський Союз) [8], автор є єдиним власником авторських прав, робота має ознаки *originality* (оригінальність, автентичність), гарантія обов'язку автора не створювати «конкурентні» твори протягом терміну дії договору, зміст твору не порушує правомірні інтереси інших осіб, твір не містить матеріалів, спрямованих проти суспільних принципів і моралі, всі твердження у творі є правдивими і не можуть жодним способом зашкодити майбутньому споживачу.

Слід відзначити, що визнання авторства є єдиним немайновим правом автора, яке знаходить своє відображення в авторському контракті. Більше того, немайнові права автора знайшли своє закріплення у британському законодавстві тільки у 1988 році, у *CDPA*, до того часу обсяг немайнових прав на законодавчому рівні не визначався і не мав жодного правового захисту.

Говорячи про умови та зміст авторських контрактів у Великобританії, необхідно розкрити значення поняття *originality* [9], оскільки дане поняття є необхідною ознакою твору, гарантованою умовами контракту, а його тлумачення в літературі не завжди є коректним. Таким чином, ознака *originality* передбачає те, що автор створив твір незалежно; це не ознака нового або оригінального, це насамперед ознака автентичності твору, безсумнівності походження певного твору від певного автора. *Originality* також означає, що для створення твору автором були докладені необхідні *skills, labor and judgment* (уміння, робота і судження).

Ще одним важливим моментом є передбачена британським правом (справа *lbcos Computers Ltd. v. Barclays Mercantile Highland Finance Ltd. case*, 1994) можливість захисту в авторському праві ідеї,

концепції, теорії, а це, як ми знаємо, є неможливим відповідно до українського законодавства, оскільки за загальними правилами правовому захисту підлягає форма вираження твору, а не ідея, покладена в його основу [10].

У 2002 році, вперше за останні 14 років, парламентом Великобританії були прийняті два нові національні акти, які безпосередньо стосуються авторського права та авторських контрактів. Один з цих документів присвячений уточненню і чіткому визначенню умов і меж відповідальності за порушення норм авторського права (йдеться насамперед про кримінальну відповідальність) [11], другий - регулює порядок користування об'єктами авторського права та здійснення авторських прав особами, які мають обмежені зорові можливості або зовсім втратили зір [12].

Можемо відзначити роль громадянського суспільства і, зокрема, громадських організацій у процесі реалізації норм британського авторського права, а саме - правових приписів, які запроваджуються у національне законодавство відповідно до директив Європарламенту [13]. Діяльність таких громадських організацій сприяє узгодженню інтересів власників та користувачів авторських прав.

У результаті аналізу матеріалів, які використувались для підготовки даної статті, можемо зробити висновки про те, що правова основа інституту авторського договору в Україні і Великобританії має значну кількість схожих характеристик, які є результатом впливу правової інтеграції і міжнародного права на законодавство даних країн. Одночасно, очевидними є відмінності у правовому регулюванні розглянутого питання, які переважно пояснюються історичним розвитком, особливостями національних правових систем і традиціями юридичної практики. Деякі британські правові підходи до укладення, зміни і припинення авторських договорів, що виникли як суто практичні напрацювання, можуть бути з успіхом використані в Україні: наприклад, гарантії, які забезпечуються автором, можливість надання правового захисту ідеям, теоріям і концепціям.

1. *Hugh Jones. Publishing Law.*- London: 1996.- P. 13.
2. *Jeremy Philips, Robyn Dune and Ian Karet. Whale on Copyright: Fourth Edition.*- London: Sweet & Maxwell, 1993.- P. 19.
3. *Право інтелектуальної власності: Підручник для студ. виш. навч. закладів за ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького.*- К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2002.- С. 335.
4. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року № 3792-XII / www.rada.gov.ua - СТ. 32.
5. *David I. Bainbridge. Intellectual Property: Fifth Edition.*- London: Pearson Education, 2002.- P. 258.

6. *Hugh Jones. Publishing Law.*- London: 1996.- P. 64.
7. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року № 3792-XII / www.rada.gov.ua.- СТ. 8; *Lionel Bentley and Brad Sherman. Intellectual Property Law.*- NY: Oxford University Press, 2001.- P. 240.
8. *Hugh Jones. Publishing Law.*- London: 1996.- P. 76.
9. *Intellectual Property Laws of Europe. Edited by George Metaxas-Maranghidis.*- UK: Chancery Law Publishing Ltd., 1995.- P. 444; *Lionel Bentley and Brad Sherman. Intellectual Property Law.*- NY: Oxford University Press, 2001.- P. 241.

10. Intellectual Property Laws of Europe. Edited by George Metaxas-Maranghidis.- UK: Chancery Law Publishing Ltd., 1995.- P. 444-445.
11. Copyright, etc. and Trade Marks (Offences and Enforcement) Act 2002/ www.hmso.gov.uk.
12. Copyright (Visually Impaired Persons) Act 2002/www.hmso.gov.uk
13. Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the Harmonization of Certain Aspects of Copyright and Related Rights in the Information Society / www.europarl.org.uk

A. *Cherevko*

THE COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF AUTHOR CONTRACT IN UKRAINE AND GREAT BRITAIN

This article provides comparative characteristics of author contract as a separate legal institution in Ukrainian and British legislative systems. It deals with issues on terminology, form and content, the procedure of drawing up the author contract in countries of different legal systems and legal traditions. The author indicates interesting peculiarities of legal regulations of social relations in the process of drawing, changing and cessation of author contract. Precise evaluation is given to norms of British law, considering the possibility of applying certain legal mechanisms to Ukrainian legislation and practice.